

STICHTING KRUISEN EN KAPELLEN IN LIMBURG

Swalmerstraat 52 - Postbus 470 - 6040 AL Roermond - Tel. 0475-386888

NIEUWSBRIEF NR. 12

DECEMBER 1997

Niet alle wegen zijn kerkewegen.

Neem er bij gelegenheid de plattegrond eens bij van een plaats in Limburg waar de oude kern behouden bleef. Vaak leiden de belangrijkste straten er naar de hoofdkerk. Dat had een heel praktische reden. De kerk torende immers hoog uit boven de omringende bebouwing en was ook ver buiten de stadsgrenzen al te zien. Op gezette tijden trokken mensen via die rechttoe rechtaan wegen naar de kerk in het midden om er als geloofsgemeenschap biddend en vierend samen te zijn.

Hoe belangrijk zo'n kerkgebouw ook is als oriëntatiepunt en het kloppend hart van de parochie, toch zijn niet alle wegen kerkewegen. Die zegswijze ontstond naar aanleiding van de situatie in het buitengebied. Sommige wegen daar verbinden het boerenbedrijf met de boomgaard, de akkers of weiden. Andere weer zijn onmisbaar voor het onderlinge contact tussen hen, die het platteland bewonen en bewerken. Waar de afstand tot de stadskerk te groot was werden er veldkapelletjes gebouwd. Ze boden onderdak aan de beelden van een of meer heiligen. In hun levensverhaal of de legende, die verteld werd, herkende ieder immers wel iets van het eigen lief en leed. Tot hen nam men daarom vol vertrouwen zijn toevlucht, getuige de kaarsjes die er ontstoken werden. Maar de heiligen waren ook thuis in die kapellen omdat zij in hun leven de kerk niet in het midden lieten, maar de weg langs de uitersten durfden gaan. Niet alle wegen zijn immers kerkewegen.

Thérèse Martin was zo'n heilige. Ze werd te Alençon geboren op 2 januari 1873. Dat zij een eigen weg gaat wordt steeds duidelijker nadat ze als vijftienjarige met speciale pauselijke toestemming intreedt bij de Karmelietessen. Voortaan zal zij zuster Thérèse van het Kind Jezus en van het heilig Aanschijn worden genoemd. De jonge kloosterlinge was de eerste in de Karmel te Lisieux die deze namencombinatie koos waarin haar geheel nieuwe manier van benaderen tot uitdrukking komt. Haar aandacht gaat immers niet alleen uit naar het kind Jezus maar ook naar Zijn door lijden getekend gelaat, dat volgens de legende

wordt afgedrukt in de doek van Veronica.

Wanneer Thérèsia op 30 september 1897 sterft aan tuberculose laat ze een eigenhandig geschreven terugblik op haar leven na. Geschiedenis van een ziel heet de eerste Nederlandse editie ervan. Ik geloofde in Gods liefde luidt de titel nu. Het boek, dat een jaar na haar overlijden verschijnt, wordt weldra in vijfendertig talen uitgegeven. Het brengt een breed publiek in contact met de 'kleine weg', haar opvallende manier van omgaan met de gewone dingen in het alledaagse leven.

Bij de heiligverklaring door paus Pius XI op 17 mei 1925 is de Kleine Thérèsia al een echte volksheilige geworden. Een vijftal parochies in Limburg kiest haar in de jaren daarna tot hun kerkpatrones. Des te meer valt het op dat er, voor zover mij bekend is, maar een enkele veldkapel aan Thérèsia werd toegewijd. In opdracht van de familie Russel-de Rijk werd deze in 1926 te Tegelen gebouwd uit dankbaarheid voor een geslaagde operatie en als teken van hoop op verdere genezing.

Ook in de geschiedenis van deze kapel gaat het over uitersten. Er is sprake van vernielzucht en plannen tot sloop. Maar ook van herstel aan het eind van de jaren zeventig, dankzij de inzet van de Stichting Kruisen en Kapellen in Tegelen. Als het monumentje daarna toch weer ten prooi valt aan vernielzucht wordt het in oktober 1996 verplaatst. In nieuwsbrief nr. 10 deed Fr. Oehlen daarvan verslag. Net als bij de bouw hebben vele vrijwilligers iets van hun eigen hart gelegd in de daarop volgende restauratiewerkzaamheden.

Op 30 september 1997 werd 's avonds om half zeven met de heropening van de kapel de kroon op dat werk gezet. Precies honderd jaar nadat Thérèsia van Lisieux het eind bereikte van haar levensweg, die geen kerkeweg was.

Het verhaal van de kleine Thérèsia past bij de dagen rond de jaarwisseling. Het kan helpen om Kerstmis te zien in het licht van Goede Vrijdag en Pasen. Om in het nieuwe jaar verder te gaan, ook als het doel alleen bereikbaar is langs een weg, die geen kerkeweg is.

dr. G.C.M. Egelie scj.
voorzitter.

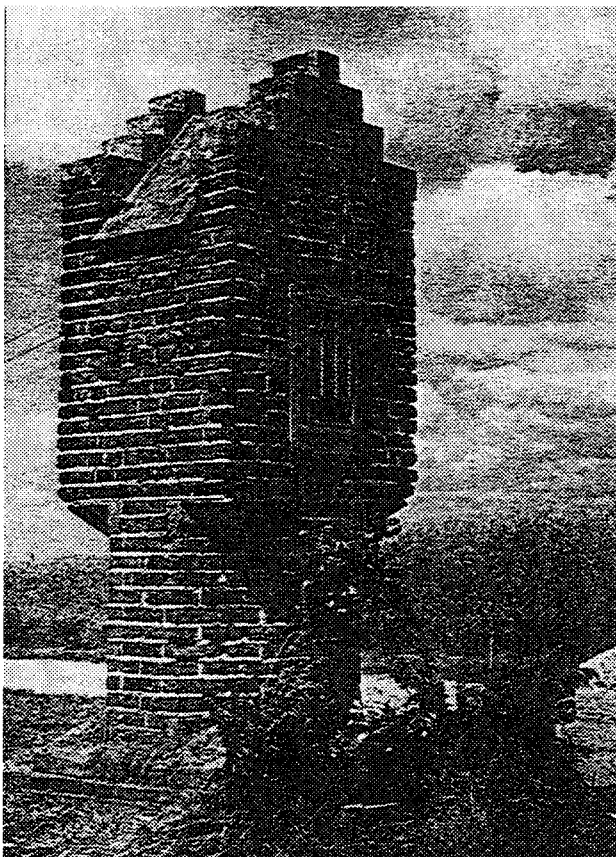
STOKSKENS IN VENRAY EN OMGEVING.

Inleiding.

Vroeger werden wegkapellen in onze regio 'heilige huyskens' genoemd. De parochie Venray had een 'kerk' en de kerken van de omliggende dorpjes werden 'kapellen' genoemd. In Venray, Leunen en Merselo stonden ergens in het boerenland ook nog 'haegelcruysen'.

Een minder bekende benaming was in gebruik voor kleine massieve zuilvormige bouwsels met een beeldnis; namelijk de 'Stokskens'. Over deze vorm van wegkapelletjes gaat dit artikel. Het enige in Venray nog aanwezige Stokskens, de St.Janskapel te Merselo (zie afbeelding), wordt door sommigen als merkwaardig en uniek betiteld.

Helaas is er maar weinig bekend over stichtingsdata van kruisen en kapellen. Begrijpelijk, dikwijls werd door een boer op eigen land een kruis of kapel gebouwd. Dat werd niet op schrift vastgelegd. Summiere gegevens uit het gemeentearchief te Venray, het rijksarchief te Maastricht en literatuur uit duitstalige landen geven ons toch nog enige informatie over deze 'merkwaardige' bouwwerkjes.

St. Jans Stokskens te Merselo.

Aan de hoofdweg van Venray naar Merselo staat in de berm op een achthoekvormig basement de St.Janskapel. De kapelopbouw is een vierkant met geprofileerde bakstenen en een beeldnis. Zo'n achtkantig bouwsel wordt door sommigen als 'oud' gekenmerkt (17e eeuw). Enkele rekeningen uit het kerkarchief bevestigen deze veronderstelling. Een

'slootemaecker' verdient in 1651 1.7.0 gl. voor reparatiewerk en een 'smidt' in 1680 0.3.1/2 gl. voor werk aan het stokskens. Dit kapelletje was ook bekend als het St. Jans Raam (1820). (1)

H.Maria Stokskens te Oostrum.

Onder een oude lindeboom op een soort pleintje te Oostrum stond vroeger een heilig huysken. Priester-historicus M.J.Janssen geeft als eerste vermelding het jaartal 1716. Hij schrijft: 'dit gebouwtje in den vorm van een pilaar ter manshoogte in baksteen opgetrokken, op de wijze van het nog bestaande van Sint Jan te Merselo, was daarenboven aan de vier zijden door traliewerk omgeven, waartussen onder het leien dak het beeld van de Moeder Gods geplaatst was'.

In 1833 werd de lindeboom gekapt en het kapelletje gesloopt. (2)

St.Oden heyligen Stockskens oft huysken te Venray.

Bij het klooster Jerusalem van de Augustinessen stond 'aen de Eijndt' een St.Oden Stockskens. Rector Paulus Reineri correspondeerde in 1636 met Henschenius over het oprichten van een kapelletje aan de Bosse Molen (de huidige St.Oda kapel op de Omsiende Berg).

Hij, Paulus Reineri, liet bij het klooster Jerusalem ondanks verzet van Schepenen en Geestelijken (!) van Venray een St.Oda Stockskens bouwen. In 1791 bestond dit kapelletje nog, daarna wordt er niets meer van vernomen. (3)

St.Antonius abt Stockskens op de Hiept.

In deze kleine buurtschap staat nu nog een muurkapel uit de 19e eeuw tegen een bakhuisgevel. Van St. Antonius abt is bekend dat hij alles weggaf aan de armen. Dit voorbeeld werd omstreeks 1631 door het Venrayse Antoniusgilde in ere gehouden. Jaarlijks werd op 17 januari, de patroonsdag, de offerblok 'van den Stock' door de gildemeesters geledigd. Kennelijk stond het bouwwerk toen op het erf van Gaert Hyps, want hij kreeg twee rijksdaalders van het gilde. De Venrayse armen kregen in 1636 15 gld. geschonken.

Of er toen sprake was van een vrijstaande bouwsel is onduidelijk. (4)

St. Antonius Stock op de Blakt.

Bij de boerderij de Blakt, een 'Einzelfhof' tussen Oirlo en Brükske gelegen, staat nu een wegkruis. In 1653 neemt het Antoniusgilde de jaaropbrengst ad 0.3.3 stuivers van Hendrick op gen Blakt in ontvangst 'uut den Stock die bij sien huys steet'. Antonius abt was populair bij velen. In 1668 bracht bijvoorbeeld Merij Werckens 'blommen mee uyt Antwerpen voor St. Antonys' (zijden kunstbloemen?). (5)

De Stock van St. Anna ten Drieën bij 't Brükske.

Bij de boerderij van de familie Claessens aan de Henri Dunantstraat te Venray staat nu nog het fraaie kapelletje, een rijksmonument. Het kapelletje wordt in 1834 in een akte genoemd. In 1628 ontvangt het St. Anna gilde 'uyt den offerstock 33 stuvers op St. Anna dach'. De gegevens zijn te summier om met zekerheid te kunnen zeggen dat de voorganger van deze kapel een Stokskens was. (6)

Tenslotte.

Verder archiefonderzoek kan een meer volledig beeld geven van het voorkomen van Stokskens in onze provincie. Zo staat ook in Geysteren een vierkant massief kapelletje dat tot de 'stokachtigen' gerekend kan worden. (zie afbeelding). Binnen welk gebied vinden we deze vorm; alleen in het oude Frankenland?

De zes Venrayse Stokskens, duitstaligen spreken van Bildstöcke, worden vanaf begin 17e eeuw vermeld. Andere vormen, de heilige huisjes, stonden in de Smakt (1592), Leunen (1632) en in Merselo een kapel van de Lieve Vrouw en St. Antonius (1617). (7)

Onder invloed van de contra reformatie is er dan sprake van een bloeiperiode in het openlijk beleven van het volksgeloof.

Stokskens zijn inderdaad bijzondere bouwwerkjes met als belangrijkste kenmerken: de massieve zuilvorm en beeldnis.

Gérard Lucassen.
Venray.

Noten

1. GAV Kerkarchief C 77 map 8. RAL 4411 - 477.
2. Publications 1898 - 59 M.J.Janssen.
3. RAL 3866 - 57v. Jerusalem door I.Verschueren en C.Ibbelings.
4. GAV Kerkarchief C 77 map 8 en no. 196.
5. GAV Kerkarchief C 77 map 9.
6. GAV Kerkarchief C 77 map 11 en 82/c 78/1.
7. GAV 543 - KAV C24 - KAV 196.

MEDEDELINGEN

- * Wij doen een dringend beroep op alle lokale en regionale werkgroepen en stichtingen om alle zaken met betrekking tot kruisen en kapellen in hun werkgebied aan ons door te geven. Wij denken daarbij ook aan krantenknipsels, foto's en berichten.
- * De in het verslag van de regiovergadering te Horst (3.2.1997) onder "Sevenum" genoemde kapel blijkt bij navraag van architect Franssen uit Roermond te zijn.
- * De heer C.Willems te Ubachsberg (045-57.51.390) heeft een diaserie over kruisen in Zuid-Limburg ter beschikking.
- * Wij verzoeken degenen, die een particulier abonnement op de Nieuwsbrief hebben, hun contributie voor 1998 ad f 5,- over te maken op banknummer 57.62.20.159 t.n.v. Stichting kruisen en kapellen in Limburg te Roermond. Het gironummer van de ABN/AMRObank te Roermond is 10.31.471.
De bij onze stichting bekende werkgroepen en stichtingen kruisen en kapellen zijn zoals bekend vrijgesteld van contributie.
- * Regelmatig bereiken ons verzoeken voor kruisen en/of corpora ter vervanging van vernielde of versleten exemplaren.
Ook bereiken ons soms berichten over oude begraafplaatsen die "opgeschoond" worden en waarbij kruisen en corpora vrij komen. Onze stichting wil een bescheiden depot aanleggen om in voorkomende gevallen de vraag naar kruisen, corpora en randen te kunnen honoreren. Wij vragen de lokale en regionale werkgroepen ons de voorgenomen opschoningsplannen in hun omgeving te melden, zodat wij actie kunnen ondernemen.
- * De Stichting Limburg Natuurlijk heeft onlangs een drietal wandel/fiets/ autoroutes uitgegeven, waaronder één met betrekking tot kruisen en kapellen. Een handzaam boekje in fraaie kleurendruk met veel afbeeldingen. De drie beschreven routes (resp. 25, 25 en 45 km) zijn onderling gekoppeld, zodat men grotere afstanden kan lopen, fietsen of rijden. Te koop bij VVV Roermond. De routes liggen aan de oostzijde van de Maas met allen als vertrekpunt VVV Roermond aan de Kraanpoort.

H.J. Knoors
Secretaris.

EEN NIEUW VELDKRUIS BIJ VLODROP.

Op de hoek van de Effelderweg en de veldweg van Etsberg is een kruis geplaatst. Op zondag 14 september 1997 is het veldkruis plechtig ingezegend.

Over het kruis.

Het gietijzeren corpus is afkomstig van een kruis dat heeft gestaan bij het vroegere Ursulinenklooster te Roermond; het is volgens pater Dr. G.Egelie een typisch midden-Limburgs corpus. Daarna heeft de Stichting 'Kruisen en Kapellen in Limburg' het corpus in bruikleen gegeven aan de heer Scharis te Herkenbosch. Deze heeft er een passend hardhouten kruis voor laten maken en het in zijn voortuin geplaatst, uit dankbaarheid voor zijn genezing van een ernstige ziekte.

Na zijn verhuizing is het kruis door de Stichting nu dus in bruikleen gegeven aan de bewoners van de Effelderweg. Op het kruis is een eenvoudig maar sierlijk zinken dankje aangebracht.

Over de plaats.

Het kruis staat op een prachtige plek in het Roerdal, even buiten Vlodrop op een honderdtal meters van de Duitse grens, aan een veel gebruikte fiets- en wandelroute. De inrichting van de plek is sober gehouden. Het kruis is geplaatst in het vertrouwen dat het voorbijgangers goed doet hier een veldkruis aan te treffen.

Over de inzegening.

De plechtige inzegening door pastoor Harry Baetsen van de Sint Martinuskerk te Vlodrop heeft plaats gevonden op de zondag van het Feest van de Kruisverheffing. Daarbij sprak hij het volgende gebed uit:

Heer Heilige Vader, Gij hebt gewild dat het Kruis van Uw Zoon bron van alle zegening werd en oorzaak van elke dankzegging. Wij bidden U; sta ons genadig bij nu wij als teken van ons geloof dit kruis hebben opgericht en geef dat wij ons hier op aarde richten op het musterie van het lijden van Christus en deel-hebben aan de eeuwige vreugde van de verrijzenis.
Door Christus onze Heer.

Bij deze gelegenheid zegende pastoor Baetsen ook een aantal kruisjes die hij vervolgens aan de aanwezigen uitreikte.

Met zingen van de liederen 'Kruis van Jezus', 'Dien voor Jezus' en 'Lam Gods dat zo onschuldig. . .', gaf het koor van de Sint Martinuskerk, onder leiding van de dirigent

Paul Mestrom, een bijzondere, feestelijke bijdrage. De plechtigheid werd bijgewoond door een tachtigtal mensen, veelal afkomstig uit Vlodrop en Etsberg, maar ook het Duitse Effeld.

Na afloop maakten velen gebruik van de gelegenheid om op deze schitterende zonnige dag, onder het genot van een kopje koffie of thee, nog geruime tijd gezellig samen te zijn op het erf van de familie Cuypers aan de Effelderweg.

H.Cox
Vlodrop.

N.B. De Stichting Kruisen en Kapellen in Limburg dankt de families Cuypers en Cox voor dit initiatief.

ADRESWIJZIGINGEN

Wij verzoeken u om onderstaande adreswijzigingen aan te brengen in de EXTRA NIEUWSBRIEF d.d. 1.1.1997.

46 LANDGRAAF
Oudheidkundig en Cultuurhistorisch Genootschap
Landgraaf
Groenstraat West 3, 6374 JK Landgraaf

03 BERGEN
Stichting kruisen en kapellen in de gemeente
Bergen
Hoenderstraat 32A, 5855 AH WELL

3 SUSTEREN
VVV Susteren, t.a.v. Mw. J.Frenken
Maasheuvel 18, 6116 BT Roosteren

Wilt u s.v.p. de gewijzigde secretariaatsadressen meteen bij ons melden op het adres Swalmerstraat 52, Postbus 470, 6040 AL Roermond.